

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1990 m. liepos mėn. 14 d. / July 14, 1990

Nr. 136(28)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Centre — baimė

Po ilgai užsitęsusių debatų Lietuvos Aukščiausioji Taryba nutarė paskelbti šimto dienų moratoriumą Lietuvos nepriklausomybės atnaujinimo deklaracijai. Moratoriumas prasidės nuo tos dienos, kai prasidės derybos tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos centro organų delegacijų. Šiuo metu tokios derybos dar neprasidėjusios, bet vyksta pokalbiai, kurie ruošia kelią tokioms deryboms. Sovietų Sąjungos 22 asmenų delegacijai vadovaus dabartinis SS ministras pirmininkas Nikolai Ryžkov. Praėjusį šeštadienį Ryžkovas kalbėjo Komunistų partijos suvažiavime. Apie Lietuvą kalbėdamas, jis naudojo labai griežtus žodžius. Vakarų pasaulis buvo interpretavęs Gorbaciovo sutikimą su šiais žodžiais kaip kompromisą, kuris turėjo Lietuvos nepriklausomybės klausimą pajudinti iš mirties taško. Ryžkov'o kalba tokia interpretacijai deda klausuką, nes čia vėl keliamas reikalavimas, kad Lietuva grįžtų į kovo 10 dienos padėtį. Jei Lietuva norėsianti iš Sovietų Sąjungos išstoti, tai turės paklusti išstojimo įstatymui, ir procesas truksias penkerius ar septynerius metus. Tai teiginiai, kuriuos girdejojė Gorbaciovo spaudos konferencijoje Ottawoje, Washingtono viršūnių konferencijos išvakarėse.

Ryžkov'o kalba rodo, kad dar per anksti kalbėti apie moratoriumo politines pasekmes. Šiuo metu vyksta politinis spektaklis, kuris skirtas daugiau pačiam Maskvos dvarui. Stebėtojai iš Lietuvos perspėja mus išsivijioje, kad Maskvos dvaro politika primena P'zantiją. Jei kalbama apie Lietuvą, tai visai gali būti, kad tai skiriama ne Lietuvos Respublikai, o kaip tik kuriai nors valdanciosios klasės funkcijai Maskvoje. Net ir su tokia pastaba, nėra jau klausytis balsų iš Maskvos. Turbūt visada politinė kalba mažai rīšosi su esama realia padėtimi. Tačiau šiuo metu Maskvos politinės kalbos atitrūkimas nuo realybės yra tiesiog siurrealistiškas. Iš valdanciuju viešųjų pasisakymų sunku būtų sužinoti apie kone visišką Sovietų Sąjungos karinį ir ekonominį bankrotą. Maskvos atžvilgiu vokiečiai žaidžia cinišką politinį žaidimą. Maskva gali kalbėti kiek nori apie sąlygas Vokietijos susivienijimui. De facto Vokietijos susivienijimas įvyko liepos antrąją, kai „Ostmark“ buvo pakeista „Deutschmark“. Tą pačią dieną

vokiečiai ištrynė Vokietiją dalinusią baidi sieną: nuo dabar vokiečiai gali laisvai keliauti visoj Vokietijoje — prie buvusios sienos niekas nei dokumentų netikrins. Jau paskelbta ir bendrų rinkimų data — gruodžio antroji. Ši data taps lygiai tokia pat magiška, kaip ir liepos antroji: visas pasaulis turės skubėti, kad padarytų laiku nuolaidas Vokietijai. Nežūrįrint, kaip Maskva spardysis dėl Vokietijos priklausymo NATO sąjungai, tas klausimas irgi jau išspręstas: vokiečiai siūlo bilijonų dolerių kysį Maskvai. Tai įvilkta į nekalta ekonominės paramos Gorbacioviui rūbą, bet tuo joks komentatorius rimtai netiki. Šiuo metu pinigine parama skęstancios Sąjungos neišgelbės. Vokiečių pinigai tik nupirks jiems kelis mėnesius ramybės, kad galėtų savo sistematingą integracijos ir atstatymo procesą vykdyti. Sovietų Sąjungos netrukdomi. Aišku, pinigų Sąjunga turės naudoti, užmokėdama už Vokietijos gaminius, kurie dabar plauks Sąjungon tik už „Deutschmarkes“. Vokiečiai elgiasi racionaliai: Ryškų Vokietiją daug metų buvo jų subsidijuojama, tačiau jų pinigai buvo pilami lyg į skylę. Dabar yra proga jų pinigams būti racionaliai naudojamiems — dėl tokios ateities galima duoti ir kysį Sąjungai.

Maskvos valdantys sluoksniai sukaustyti baimės. Nė viena iš daug reklamuotų ekonominių reformų nėra įgyvendinta. Su jomis visomis buvo taip, kaip su kova prieš alkoholį: didelė reklama, bandymas, atšaukimas. Vienas iš didžiausių ekonominių pokštų buvo įvykdytas Washington'o viršūnių konferencijos išvakarėse. Ministras pirmininkas Ryžkov pranešė, kad vasaros gale dramatiškai bus pakeltos maisto (įskaitant ir duoną) kainos. Rusai pasielgė labai racionaliai: Gorbacioviui skrendant į Kanadą, maisto krautuvių lentynos buvo nušluotos nuo prekių. Ryžkov'o po to siūlytas referendumas kainų reformoms skamba kaip planas, sugalvotas blogam sapne.

Lietuvoje vykusiose debatuose dėl moratoriumo nusveriantis argumentas buvo: reikia priimti moratoriumą, jei tikrai prasidėtų derybos, nes Gorbaciovas gal neįstengs pergyventi Komunistų partijos suvažiavimo. Jei Gorbaciovas neišliks balne, gal Lietuva bus dar labiau spaudžiama sustiprinta blokada? Partijos suva-

(Nukelta į 2 psl.)

Išsaugokime Vlodo Jakubėno atminimą

LORETA VENCLAUSKIENĖ

Kiekvieno talentingo žmogaus veikla yra įvertinama tris kartus. Pirmą kartą žmogaus darbus vertina visuomenė, kurioje jis gyvena — artimieji, draugai, publika. Jie giria ar peikia, žavi ar piktinasi, susidomi arba lieka abejingi. Antrą kartą — po žmogaus mirties — kalbės ir raštuose jį prisimena pažinojusieji. Trečią kartą kūrybos palikimą aptaria ateities istorikai. Dar neatėjo ta diena, kai nebeliks nė vieno, mačiusio ar girdejusio, gal asmeniškai ir nepažinojusio, bet gyvenusio toje visuomenėje, kurioje buvo ir kūrė lietuvių kompozitorius, muzikos kritikas, pedagogas ir pianistas Vladas Jakubėnas.

Toji visuomenė pergyveno tragiškus laikus. Nelauktas ir neprašytas karas brutaliai padalino lietuvių tautą, grubiai perskyrė jos žmones į dvi netolygias dalis. Viena pusė, tarsi iš pašaknų pakirstą medį — su stipriomis šakomis, žiedais ir vaisiais — jis nusiųdė į svetimą žemę. Lietuvoje liko tik šaknys — ištryptos ir nukapotos. Jos sunkiai atsigavo, tačiau po truputį pradėjo leisti ūgius, stiebtis, stiprėti. Išaugo naujas medis — pokario kūrybiška visuomenė. Jaunoji atžala, žvilgterėjusi į savo šaknis, suprato, kad ji negalėjo gimti iš nieko. Jos vietą turėjo augti kitas kamienas. Šiandien abudu būtų kaip vienas, tik gal dvigubai ar trigubai stipresnis medis. Tačiau istorinis laikas buvo prarastas, buvo pavogta atmintis.

Likimas visus palietė vienodai — žemdirbių ir mokytojų, kunigų ir kariškių, muzikų ir amatininkų. Bėgo žmonės į vakarus, kad prievarta nebūtų išvežti į šiaurės rytus. Dvidešimtiesiems gal buvo lengviau: karo kelių pavojus, badas ir skurdas jie pakėlė kaip laikiną nepriklausymą, jaunatviškai tikėdami susirasia savuosius kelius, savuosius namus ir profesijas. Tuo tarpu, keturiasdešimtiesiems buvo sunkiau: išplėsti iš savo žemės pačiame kūrybinių jėgų žydėjime, jie pasiliko be nieko — be tėvynės, be profesijos, be valstybės. O ji, toji valstybė Lietuva, alsavo jų vaizduotėje būtinai atlikti darbais — nespėtom užbaigti disertacijom, nenupieštais paveikslais, neparašytais romanais, nesukurtom simfonijom.

Jau nebesužinosime, ar daug, ar mažai kūrybingų žmonių nusinešė su savimi į kapus neatliktų darbų maudulį — ne dėl tingėjimo ar sugebėjimų stokos neįgyvendintu, o dėl būtinybės pirmiausia duonos kąsnį užsidirbti. Tų talentingų keturiasdešimtiesių lietuvių inteligentų

tarpe buvo ir Vladas Jakubėnas.

Reikėjo išmokyti gyventi be šaknų, reikėjo prisitaikyti. Prieš trisdešimt devynerius metus kolegai muzikui rašytame laiške Vladas Jakubėnas iki smulkmenų išaiškino, kokios būtų ekonominės sąlygos Amerikoje atvykėliui; kiek, kas ir už ką jam mokėtų, vargonininkaujant bažnyčioje, akompanuojant dainininkams, mokytojaujant. Laiškas — nebūdingas Vladiui Jakubėnui; gal ir vienintelis, kur kompozitorius kalba apie pinigus, nes gyvenime jis nepastebėdavo „prozos“. Toji proza — devyni amatai, bet bado vis dėlto neįjuto.

„Bendrai paėmus, mano gyvenimas Amerikoje gan sėkmingas, bet ir kiek neramus“, skaitome minėtame laiške. „Šiuo metu, pavyzdžiui, 100% dirbu jau kitose darbovietėse, negu pradėjau pernai rudenį. Pragyvenimas susidaro iš: pirmą — vokalinės studijos, kur pakliuvau prieš šešias savaites; antra — operos „kompanijos“, kur vadovauja viena fanatike ponis ir stato, nepaisydama klūčių, operas su debutantais, kurie garantuoja bilietų išpardavimą. Tėn dainavo neseniai ir Motekaitienė. [...] Darbas sezoninis; [...] Trečia — akompanuoju lietuvių [...] dviejose vietose su viena balerina. Ketvirta — privačios pamokos, daugiausia fortepono, kartais ir „coaching“ repertuariui praeiti su dainininkais. Pastorių mokinių dabar turiu šešis [...]“.

[...] Kitiems metams dar nieko aiškaus nėra, nors visos esamos pažintys palieka galioje ir pažintį vis didėja. Mano svajonė būtų gauti „parttime job“ kokioje muzikos mokykloje, savo srityje, o likusį laiką pašvesti komponavimui. Tačiau tai labai sunku: reikia būti europinėje, o ne lietuviško garsenybės, arba užsitaikavusiu vietiniu muziku, arba... turėti laimės, kad reikės mokytojo ir patikėti „prezidentui“. Šiuo momentu mokytojų visai nereikalinga, nes mokyklos, kurios buvo išipūtusios po karo — kai veteranai mokėsi valdžios išmoms — dabar siaureja, ir esamiesiems mokytojams trūksta pamokų [...]

Šiaip turiu pasakyti, kad laikau JAV labai iš esmės muzikalia šalim su didele ateitimi [...] nuo Pirmojo pasaulinio karo čia vyksta didelis kultūros pakilimas. Ypač jis jautiamas muzikos srityje, ir ypač dainavime. Tiesiog nuostabu, kokios čia esama dainavimo kultūros, kiek daug žmonių mokosi dainuoti, dirbdami fabrike ir iš dainavimo negyvendami [...]

Atleiskite, kad mano laiškas toks „realiai dolerinis“ ir bendrai chaotiškas. Bet norint kiek išdėstyti padėtį, deja, „šiam krašte“ negalime apsieiti be dolerio savoku.

Pacitavome tik dalį keturgubai ilgesnio laiško, kuriame Vladas Jakubėnas paprastai ir atvirai, su jam būdingu dalykiškumu, nušvietė savo padėtį. Buves Lietuvos Valstybinės konservatorijos profesorius, etatinis Lietuvos aid muzikos kritikas priėmė tikrovę tokia, kokia ji

Vladas Jakubėnas (1904-1976)

Vytauto Maželio nuotrauka

PASKUTINĖ GAIDA

Vladui Jakubėnui mirus

Paskutinė gaida nuskambėjo...
Ją išgirdo tik amžinybė
Ir staiga pavargusio kūrėjo
Didžiulė ramybė.

Jau nutilo smuikai pro ašaras
Ir užkimo fleitų balsai,
Pro melodijas nebeužrašomas,
Negirdėtas visai,
Lyg toly giesmė vakare
Nutilo Biržų giria...

Atsisveikinam ir palydim,
Isiklausė kaip niekada:
Rojaus paukštė pragydo
Paskutinė gaida.

Kazys Bradūnas

buvo kiekvienam atvykėliui muzikai. Pragyventi teko ne iš muzikos kritikos ar tuo labiau — kompozicijos, o iš fortepiono pamokų ir akompanavimo. Vladas Jakubėnas buvo geras muzikos mokytojas ir geras akompaniatorius, tačiau ne čia slėpė jo pašaukimas.

Jaunystėje Vladas Jakubėnas studijavo kompoziciją 1928 metais jis baigė Rygos konservatoriją, prof. Jazepo Vitolio klase,

po to dar ketverius metus gilino žinias Berlyne, Hochschule fuer Musik pas prof. Franz Schreker (1878-1934). Jakubėnas ne tik įvaldė komponavimo techniką, bet ir sukaupė didelį žinių bagažą. Jo muzikinis skonis susiformavo tuometinės moderniosios Vakarų Europos muzikos dvasioje. Tuo metu ypač atkakliai buvo siekiama harmoninio, tiksliau sakant — spalvinio — skambesiu atnaujinimo, neneigiant tačiau

klasikinių žanrų panaudojimo principo. Vladas Jakubėnas bendramžiui tikėjosi sukurti simfonijas, instrumentinius koncertus, kvartetus, operas bei dainas, tartum iš vidaus atnaujintas, nesudaužant senojo „indo“ — tradicinės formos. Muzikos kalbai didelės įtakos turėjo Gustav Mahler'io, Anton Bruckner'io (kai kuriais atvejais Aleksandr Skriabin'o) poromantinė stilistika bei prancūzų impresionizmas. Baltijos valstybių — estų, latvių, lietuvių — kompozitorių kūryboje tos tendencijos aiškiai pastebimos. Jų įtakoje subrendo E. Tubin, H. Eller, V. Darzinis, V. Ivanovs, Vladas Jakubėnas, Vytauto Bacevičiaus muzika. Be abejo, kiekvieno minėtojo autoriaus kūrybinę vaizduotę tos įtakos skirtingai paveikė.

Studijų Berlyne laikotarpiu ir tuoj po to sukurtus Vladas Jakubėno kūrinius — Preludą ir Trilypę fugą styginių orkestrui bei Pirmąją simfoniją kompozitorius Jeronimas Kačinskas, keletą kartų tuos kūrinius Lietuvoje dirgavęs, vadina tobulai išbaigtais su puikiai įveikta modernia garso technika. Tačiau jis pažymi, kad vėlesnėje Jakubėno muzikoje vis mažiau belieka Berlyno mokyklos pėdsakų. Jeronimas Kačinskas mano, kad Jakubėno stilius sėkmingai stabilizavosi ir kad jo muziką, kaip ir kitų neeilinio masto kompozitorių, nesunku buvo atpažinti ir charakterizuoti. (Žr. *Vienybė* 1977, Nr. 10-12).

Vladas Jakubėnas, atrodo, labiau negu bet kurį kitą lietuvių kompozitorių paveikė priverstinis išsiskyrimas su Lietuva. Iki paskutinės minutės jis delse išvykti. 1942 metais Lietuvoje užbaigė Trečiąją simfoniją. Keletą kartų Amerikoje buvo atlikta lėtoji šio kūrinio dalis, pavadinta „Legenda“. Lūdesys srovėnijos melodijos gyslomis. Po metų „Žemė kryžių ir smūkelių“ ir vėl tą lūdesį kartojto, dramatiškai apverktą Tėvynės likimą.

Išsivijioje Vladas Jakubėnas daugiausia kūrė vokalinę muziką. Išimti sudarė kelios instrumentinės pjesės ir iš baleto „Vaivos juosta“ fragmentų sudaryta suita „Miško šventė“, kuri buvo instrumentuota, atvykus į Ameriką. Iš stambios formos chorinių kūrinių minėtinos trys kantatos: 1951 — „Mano pasaulis“ (žodžiai Vinco Mykolaičio Putino), perdirbta iš dainos chorui a cappella, 1966 — „De Profundis“ (žodžiai Bernardo Brazdžionio) mišriam chorui su fortepionu arba vargonais, autoriaus suorkestruota 1973 metais, ir 1971 — „Pranašė didis“ (pagal Mažosios Lietuvos evangelikų giesmės) sopranui, baritonui ir mišriam chorui su fortepionu arba vargonais. Be to, daug solo ir choro dainų.

Vladas Jakubėnas vokalinę muziką (su mažomis išimtimis) sunkoka dainuoti. Solo partijos yra daug nepatogių vokalui intervalų, chorinės dainos — netradicinių harmonijos sąskambių. Ta pastaba nepriekeičiama autoriui, bet primenama atlikėjams, kad, dainuojant Jakubėno dainas, teks įveikti modernizuotą muzikos kalbą, ka galima padaryti, tik turint gerą vokalinę techniką.

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Maskvoje — baimė • Kompozitoriaus Vlodo Jakubėno palikimas
• Laiškas iš Rochester'io • Vytauto Mačiūkos eilėraščiai • „Virgo“ choro koncertas Chicagoje

Laiškas iš Rochester'io

Miela Aušrelė,

Čia, Rochesteris, mes tirpame. Labai iš lengva, bet tirpstant. Buvo laikai, kai vėliau atėjus į bažnyčią reikėdavo pasidairyti, kol rasi laisvą vietą atsėsti, o dabar net dairytis nereikia: ne tik vietų kiek nori, bet, jeigu kas tą sekmdienį neatėjo, ir nesidairęs žinai, ko trūksta. Ir vis dėlto žmonės rankų nenuleidžia. Kai kas padaroma gal net išmaningiau, negu tada, kai buvom daug. Kad ir šiemet: skautai savo keturiasdešimtmetio sukaktį gražiai sujungė su šmaikščiu Vilniaus ansamblio koncertu, radijo valandėlė taip pat savo keturiasdešimtmetį Vasario šešioliktosios išvakarėse sujungė su Cleveland'o okteto koncertu, o pati Vasario šešioliktąją jau antrus metus atšventėme su gausiais latvių, estų ir ukrainiečių svečiais. Ir bažnyčia, ir sale buvo pilnutes kaip ir anais „gerais“ laikais. Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo sekmdienį, kovo 11 dieną, Pasaulio lietuvių jaunimo, sąjungos skyrius (beveik tik ketvertas ar penketas jaunuolių) greitomis sugebėjo sukviešti į pamaldas ir latvių, ir estų, o po pamaldų suorganizavo pakelimą JAV ir Lietuvos vėliavų su kalbomis ir dainų giedojimu. Sugebėjo sukviešti vietos laikraščių ir visų trijų televizijos stočių korespondentus. Ne visada ir ne visiems taip sekėdavo.

Dabar vėl klebonas kun. Justinas Vaškys, OFM, priešvėlykianiam susikaupimui pasikvietė ryšiuose su Lietuva ilgą ir giliai vagą varantį kunigą Kazimierą Pugevičių. Čia jis savo buvimą padalino į dvi dalis — bažnyčioje ir už bažnyčios. Bažnyčioje jis mus renge prasmingai sutikti Didįją savaitę. Ne tik sutikti, bet visa siela pasinerti jos nepalyginamame prasmingume, o už bažnyčios penktadienio vakare ir sekmdienį tuoj po 11 valandos

Kun. Kazimieras Pugevičius

Jurgio Jankaus nuotrauka

mišų aiškino dabartinę Lietuvos žmonių būklę ir ieškojo būdų, kaip tiksliausiai ir prasmingiausiai galėtumėm padėti jiems pakilti iš pusės šimtmečio suniokojimo.

Kun. Kazimieras Pugevičius ir mums, čia smilkstantiems, ir ypač Lietuvoje kenčiantiems yra ypatinga dovana. Jis gimė Amerikoje, Baltimorėje, lietuvių šeimoje, lankė Baltimorės parapiją mokyklą. Tai ir buvo jo lietuviškumo pagrindas. Paskum išėjo į tolimesnius mokslus jau rūpinosi ne vien lietuviškais, bet ir bendraisiais amerikietiškais rūpesčiais. Taip atsitiko, kad pakeliui vis susitikdavo ir su lietuviomis. Būdamas kunigų seminarijoje susitikdavo su ateiti-

ninkais. Tie susitikimai vel kiek surišo su lietuvių, bet kai ėmė dirbti Baltimorės vyskupijos radijuje ir televizijoje, su lietuvių ryšiai aprūko, o ir jiems laiko kaip nebebuvo, bet vis tiek ir tada retkarčiais skirdavo radijo bei televizijos programose vietos lietuviškiems reikalams. Kai Lietuvoje pradėjo eiti Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika ir jau pirmieji numeriai pateko jam į rankas, jis labai jomis susidomėjo. Susidomėjo ne tik pats sau, bet panoro, kad *Kronikoje* aprašomus įvykius galėtų paskaityti ir amerikiečiai. Pasisūlė Kunigų vienybei, kurios žinioje tada buvo Katalikų religinė šalpa, kronikas pats versti į

anglų kalbą, jeigu tik Kunigų vienybė sutiktų jas leisti. Kunigų vienybė tokį pasiūlymą priėmė, ir kunigas Kazimieras Pugevičius pradėjo jas versti. Šiaip ka skaitydamas prabėgi kartais net pustekinis. Vienas atvejus užkliūva geriau, kitas beveik nepastebėtai pralinksta, o verčiant, jau reikia kaip reikiant išgilinti. Ir Pugevičius, versdamas, vis labiau gilinosi į ten esančius žmones, vis labiau ėmė įsijventi į medžiaginę ir dvasinę jų būseną, pagaliau pajuto net pasididžiavimą, kad ir jis pats yra to paties kamieno.

Toks pajutimas vertė ir įsipareigojti jiems kaip nors padėti. Pats sakosi, ta įsipareigojimo bū-

tybė buvusi tokia stipri, kad nieko nedarydamas, naktimis nebūtų galėjęs užmigti. Tada pats savo užmanymu įsteigė Amerikos lietuvių katalikų tarnybą, kurios tikslas buvo informuoti Amerikos katalikus apie Lietuvos ir lietuvių rūpesčius, kaip jis sakė, kad ir lietuvių balsas būtų išgirstas. Netrukus Lietuvos katalikų šalpai vadovavęs kun. Stasys Raila buvo vyskupo paskirtas į parapiją. Šalpa paliko be vadovo. Tada kun. Pugevičiui pasisekė atspalaiduoti iš Baltimorės vyskupijos darbų, ir jis atėjo dirbti į Religinę šalpą, kartu atsinešdamas ir savo ALK tarnybą. Maždaug tuo pat laiku Lietuvos vyčiai ieškojo, kas galėtų perimti jų lietuviškų reikalų tarnybą. Pugevičius prigludė ir juos. Taip iš vyčių tarpo atsirado ir gerų talkininkų.

Atėjus su nemažu informaciniu patyrimu radijo ir televizijos srityse, nesitenkino vien pašalpa Lietuvos Katalikų Bažnyčiai, bet ėmė rūpintis ir informacija ne tik pasauliui apie Lietuvą, bet ir patiai Lietuvai apie Lietuvą. Apie areštus, teismus, kalėjimus, apie įvykius, kurie buvo aprašomi *Kronikoje* ar į čia patenkančiuose laiškuose, patojie Lietuvoje mažai kas nežinojo, tai kun. Pugevičius per Amerikos balsą ir Vatikano radiją tas žinias tuoj pasistengdavo persiųsti atgal į Lietuvą, kad kuo daugiau žmonių sužinotų, kas jų pačių žemėje darosi. Tas darbas jam žymiai palengvėjo, kai į Religinę šalpą atėjo apskriti ir energinga Gintė Damušytė.

Ir šalpai, ir informacijai reikia tikrai apvalių sumų, ypač pastaraisiais metais, kai Lietuvoje padėjo įvykiai. Kai tapo galima telefonu sumegyti tiesioginį ryšį su tų įvykių centre esamais žmonėmis, padidėjo reikalas visas tas žinias ko greičiau paskleisti pasauliui. Tų svarbių žinių gausa užklupo gana netikėtai, ir vien už telefoninius pasikalbėjimus susidarydavo, gal ir tebesusidaro, tūkstantinės sumos.

Atsitiko, kad per keletą pastarųjų metų iplaukų buvo

daugiau, negu išlaidų, ir jis perteklių vis atidedavo, tai, kai užklupo informacijų vėlavas, buvo už ko susigriebti. Net ir būtinus šiuolaikinius aparatus pasisekė tuoj įsigyti ir taip lietuvių informacijos centras, daug metų tyliai dirbęs, staiga išėjo į viešumą, lyg būtų staiga kas nauja įkurta.

Visas kun. Pugevičiaus vedamas šalpos ir informacijos darbas nėra ir vien mūsų aukomis išlaikomas. Nepaklausiau, bet jaučiu, kad mūsų aukos sudarė, o gal ir tebesudaro, ne taip labai jau didelę tų išlaidų dalį, nes kun. Pugevičius sugebėjo išeiti toli už mūsų, gana uždaro, lietuviško rato. Išėdamas iš amerikiečių vyskupijos informacijos, nenutraukė ryšių, kuriuos buvo su mezgėjęs, dirbdamas Baltimorėje, bet juos vis labiau plėtė ir ieškojo naujų. Ir, atrodo, sekėsi ir sekasi! Jis sugeba gauti pinigų iš įvairių fondų, apie kurių buvimą mes net žinote nežinome. Vyskupai jam kasmet leidžia keliolika metų parapiją pasiprašyti aukų, tik pats turi į jas nuvykti, aiškinti Lietuvos ir jos katalikų padėtį ir prašyti jiems pagalbos. Tai nelengvas ir daug laiko reikalaujantis darbas, bet darbo jis niekada nesigąsčiojo, o vykdamas į amerikiečių parapijas laimi net dvejetainį: gauna savo darbui materialines paramas ir randa progos Lietuvos reikalą paaikškinti vis naujiems ir naujiems žmonėms, vis ir vis randa Lietuvai naujų draugų.

Dabar, nesvarbu, kokia galutinė Maskvos reakcija bebūtų, Lietuvoje atsiveria marios naujo darbo, kuriam reikės ne išsklaidyti, bet labai sutelkti pastangų. Penkiasdešimt metų teroro, prievartos ir visokeriojo (fizinio, dvasinio ir moralinio) grovimo pasekmės tenai labai žymios. Kaip giliai ilgų metų griovimas yra išgraužęs į tautos dvasią, kun. Pugevičius mus visus nustebino, persakydamas detalę iš ilgo pasikalbėjimo su Lietuvoje pabuvusiu dailininku Vytautu Jonynu. Beveik visi žinojom, kad Vilniuje leista statyti Palaimin-

tojo vyskupo Jurgio Matulaučio vardo bažnyčią. Spaudoje matėme, kad buvo paskelbtas konkursas jos projektui ir kad tą konkursą laimėjo V.K. Jonynas. Pagal tą mums persakytą Jonyno pasakojimą, reikalas buvo visiškai kitoks. Konkursas tikrai buvo paskelbtas, bet jam įteiktų projektų ne vienas netiko bažnyčiai. Dailininkas Jonynas, kaip čia daug reikalo turėjęs su bažnyčių puošimais, buvo paprašytas tokį projektą padaryti. Jis padarė, komisijai patiko, bet pats Jonynas nenori, kad bažnyčia būtų pagal jo projektą statoma, nes jis galvoja, kad tokia bažnyčia sukurti būtų Lietuvos architektų darbas. Tik kaip? Jie užauginti siauram dvasinės prievartos komunistiniame bučiuje, kad, sprendžiant iš konkursui atsiųstų darbų, net nebežino, kas bažnyčia.

Tas pavyzdėlis paliečia tik vieną gyvos, bet sužalotos tautos vietelę, o kur jos visas organizmas? Kiek padaryta žalos, pasirodys visa baisybė tik tada, kai krastas pradės gyventi savo gyvenimu. Bet daug kas jau ir dabar matyti. Pavyzdžiui, jiems verkiama naujovės technikos, bet nemažiau reikia ir vakarietiškos apšvietos. Mums reikia rasti žmonių, kurie ten vykdytų, bet dar labiau reikia sąlygų, kad iš ten galėtų vykti į Vakarų mokyklas mokytis, kad grįždami parvežtų šviesos, nuo kurios buvo pusę amžiaus uždarę. Reikia knygų. Ne tik lietuviškų. Reikia visokiomis kalbomis. Reikia religinės ir mokslinės periodinės spaudos. Sutauptyti už knygų persiuntimą, jie planuoja surinkti tiek knygų, kad galėtų tam tikroje didžiulėje dėžėje laivu nusiųsti tiesiai į Klaipėdą. Jie dirba ir pasirengę dar daugiau dirbti, o mums tereikia tikti vienai ar kitaip jungtis į talką. Bet jungtis visa širdimi. Ypač dabar, kai sunku net spėti, kaip toli sieks grįžtantis Maskvos teroras.

Jurgis Jankus

Išsaugokime Vlado Jakubėno atminimą

(Atkelta iš 1 psl.)

Antra vertus, Vlado Jakubėno ypač pokario metų kūryba yra liūdnei rami, jai nebūdingi aštrūs ir greitai nuotaikų pasikeitimai. Ilgiau jos pasiklausius, ima noras ją visą pavadinti vienu vardu — „malda“, kuri išreiškia kūrėjo dvasios išpažintį — kasdienę būseną, kai Tėvyne mylėti gali tik iš toli...

Būta kalbų, kad Vladas Jakubėnas norėjo grįžti į Lietuvą. Mes nežinome, kiek rimtas buvo tas jo ketinimas. Juozo Žilevičiaus ir Juozo Kreivėno vardo muzikologijos archyve yra keletas kopijų Balio Dvariono laišku, rašytų Vladiui Jakubėnui. Iš pradžių kvietė ir visas atvykimo sąlygas aprašė, paskutiniame laiške Balys Dvarionas patarė Vladiui Jakubėnui į Lietuvą nebevažiuoti. Reikia tikėtis, kad Balio Dvariono gimines išsaugojo Vlado Jakubėno laiškus, ir dabartinėmis sąlygomis gal atsirastų Lietuvos spaudoje vietos jiems paskelbti.

Vladas Jakubėnas buvo ne tik kompozitorius, pianistas, pedagogas, bet ir muzikos kritikas. Išėjimo į šią dieną pasigenda geranoriškų jo recenzijų, o Lietuvoje ne tik kad nebuvo galima gauti jų paskaitų, bet buvo sunku prieiti ir prie tų, kurios nuo 1932 metų buvo spausdintos Nepriklausomos Lietuvos dienraštyje *Lietuvos aidas* ir kituose laikraščiuose bei žurnaluose iki pat 1944 metų. 1972 metų antrajame *Lietuvos žurnalisto* numeryje, straipsnyje „Pora minčių apie muzikos kritiką“ Vladas Jakubėnas rašė: „Meno, šiuo atžvilgiu muzikos, kritika sudaro gyvybinę kultūri-

nio gyvenimo dalį. Geros, atsakingos rankose kritika gali auklėti visuomenės skonį, o taip pat apsaugoti meno lygį nuo nuosmukio.“

Tam reikalinga visa eilė palankių sąlygų. Kritikas turi būti objektyvus, t.y. nepasiduoti savo ar kitų nuotaikoms ar įtakoms: jam gali tekti pateikti sprendimą, kuris ne visai harmonizuoja su jo paties skoniu ar simpatijomis, bet kurį jis vis dėlto laiko teisingu. Kritikas turi būti nepriklausomas, t.y. jo sprendimas privalo būti išdava jo patirto meniško išgyvenimo, o ne rezultatas kokių nors pašalinių, su menu nesusijusių priežasčių. Savaimė suprantama, kad jis turi žinoti, apie ką jis rašo: t.y. turėti pakankamą ir visapusišką išsilavinimą jo vertinamoje srityje.“

Tai asmeninių patyrimų patikrinti žodžiai, principai, kurių Vladas Jakubėnas laikėsi visą savo gyvenimą, dirbdamas muzikos kritiko darbu. Apžvelgus Lietuvoje jo rašytas recenzijas, pavyzdžiais galima patvirtinti Vlado Jakubėno, kaip kritiko, įtaką, formuojant ir tobulinant to meto lietuvių muzikinę kultūrą. Simfoninio orkestro problemos, chorinė kultūra ir švietimas, spaudos meno propagavimo klausimai tarytum išjudėdavo iš sustingimo po dalykišką Jakubėno straipsnių.

Visą Vlado Jakubėno, kaip muzikos kritiko, darbą galima suskirstyti į tam tikras grupes — recenzijas, įvairių kelių apžvalgų (kuriuose didžioji teksto dalis buvo skiriama kito krašto kultūrinio gyvenimo apybraižai), diskusijas muzikinės kūrybos klausimais, straipsnius švietimo

ir politikos temomis, studijas apie lietuvių ir kitų tautų kompozitorius, knygų recenzijas ir muzikologinius darbus lietuvių ir anglų kalbomis apie lietuvių muzikos istoriją.

Vlado Jakubėno recenzijos yra skaičiuojamos ne dešimtėmis, bet šimtais. Puiki erudicija ir atmintis, tolerancija ir principingumas, sugebėjimas greitai ir sklandžiai rašyti išskyrė jį iš kitų lietuvių muzikos kritikų tarpo. Idomu pažymėti, kad panašus profesinės veiklos pavyzdys žinomas iš Latvijos to meto muzikos kultūros istorijos. V. Darzinš, Jakubėno studijų Rygos konservatorijoje draugas, taip pat buvo talentingas muzikos kritikas.

Nepastebimai bėga laikas. Nepajusime, kai ateities žmonių karta ateis ieškoti savo muzikos klasiko kūrybos palikimo. Pusę savo gyvenimo Vladas Jakubėnas pragyveno Amerikos lietuvių visuomenėje; jai skyrė visas savo jėgas ir gabumus. Teisėtai save laikome atskirta, bet nepažinta Lietuvos dalimi. Taigi čia dirbusių kūrėjų žmonių atminimą pirmiausia mes ir turime išsaugoti: konkrečius jų darbus, archyvinus dokumentus. 1929 metais tuo pačiu tikslu Lietuvos Respublikos vyriausybės įgaliosis į Ameriką atvyko Juozas Žilevičius. Taigi prieš šešiasdešimt metų buvo įkurtas lietuvių muzikologijos archyvas. Šiandien jis yra Lituanistikos tyrimų ir studijų centro svarus padalinys.

Juozo Žilevičiaus ir ypač Juozo Kreivėno dėka jame sūtelkta Vlado Jakubėno archyvine medžiaga — kai kurie gaidų

rankraščių originalai, kuriuos Juozui Žilevičiui ir Juozui Kreivėnui buvo atidavęs pats autorius, Vlado Jakubėno recenzijos iš Lietuvos laikotarpio (dr. Kazio Pemkaus parūpintos) ir visose svarbiausiose Amerikos lietuvių periodikoje, surišiuotos pagal laikotarpus; saugomi atsiminimai ir laišškai, sugrupuoti pagal metus, sutelktos spausdintos gaidos ir plokštelės. Vlado Jakubėno fondas kasmet papildomas nauja medžiaga: dirigento Vytauto Marijošiaus atsiminimais apie Vladą Jakubėną, buvusius mokinius I. Kasperaites apie savo mokytoją; naujais laišku rankraščiais, maloniai perleistas pianisto, dirigento ir muzikos kritiko Aleksandro Kučiūno, informacija periodikoje, pateikta dr. Leonardo Šimučio. Taip pat esame gavę

muzikologės R. Nomicaitės sudarytos 1932-1940 metų Vlado Jakubėno straipsnių bibliografijos kopiją ir Vlado Jakubėno muzikos kūrinių diskografiją, kurią surinko ir paruošė muzikas Vytautas Strolia. Tai labai vertinga nauja muzikologinė medžiaga.

Manome tačiau, kad dar atsirastų ne vienas Vlado Jakubėno gyvenimą ir kūrybą nušviečiantis dokumentas, pasirašytas užmirštuose stalčiuose ar rūsių spintose. Jie neturėtų pelyti ar subyrėti, voratinklų apraizgyti, o turėtų būti prieinami spaudai, muzikos istorikams. Tik paskelbti ir ištyrinėti jie grąžins Vlado Jakubėno vardą į Lietuvos kultūros istoriją. Tada skambi frazė — padėkime Tėvynei! — įgis apčiuopiamą pavidalą, tokį, kokio tikisi Lietuvoje mūsų tautiečiai.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

žiaivimas baigėsi, ir Gorbaciovas perrinktas generaliniu sekretorium. Ta prasme argumentas, kad jo gal nebebus, netenka galios. Antra vertus, suvažiavime Gorbaciovas nebuvo kaltinamas praradęs Lietuvą Sąjungai, tai gal Lietuvos pasiūlytas moratoriumas sutvirtino Gorbaciovo poziciją partijos suvažiavime?

Atrodo, kad iš partijos suvažiavimo Gorbaciovas išeina silpnėjęs, negu jis į jį atėjo. Į partijos kongresą buvo išrinkti beveik vien partijos biurokratijos aparato nariai, kurie susirūpinę savo pozicijomis, o ne „perestroikos“ įgyvendinimu. Jei Gorbaciovas tikėjosi reformatorių suvažiavimo, tai jis to nesulaukė. Ne veltui buvo daromos pastangos suvažiavi-

mą atidėti, kai paaikėjo, kokia bus jo sudėtis.

Gorbaciovo buvo ankščiau manytą, kad partiją galima bus nukelti į antrąją rolę politiniame Sąjungos gyvenime. Seniau vyriausybės organai buvo lyg partijos marionetų teatras. Reali valdžia buvo partijos organuose. Atrodo, kad Gorbaciovo planas buvo panaikinti valdanti politbiurą ir sumažinti Centro Komitetą ne tik narių skaičių, bet ir jo jėgas. Nei viena, nei kita jam nepavyko: jam pavyko tik susilpninti ir taip silpną Centro Komitetą, jį praplečiant, įvedant po dar tris respublikinių partijų pareigūnus.

Vienos dienos angliakasių streikas šią savaitę gal ir buvo svarbiausias įvykis partijos suvažiavimo metu. Angliakasių buvo prašyta nestreikuoti, bet jie praradę nepaklausė. Jų reikalavimai partijai labai pavojingi, nes jie reikalauja partijos pasitraukti iš valdžios, iš kariuomenės, ir net iš KGB, kuri iki šio laiko yra gynai partijos įrankis. Valdantiems sluoksniams turi būti labai neramu, kad prie šio vienos dienos streiko prisidėjo transporto darbininkai Leningrade ir keliuose kituose miestuose.

Partijos suvažiavimas baigėsi su dramatišku Boris Jeltsin'o pranešimu, kad jis atsisako kandidatuoti į Partijos Centro Komitetą, kadangi jis išstoja iš Komunistų partijos. Jį pasekė ir keliasdešimt Demokratinės Platformos grupės narių. Jeltsin'as kaip tik ketvirtadienį buvo žadėjęs lankytis Lietuvoje su Rusijos Aukščiausiosios Tarybos delegacija, bet turbūt dar vienai dienai pasilik Maskvoje, kad galėtų padaryti savo dramatišką pranešimą. Gorbacioviui šis Jeltsin'o žingsnis yra labai nenaudingas. Gorbaciovas (Nukelta į 4 psl.)

Kompozitoriai a.a. Vladas Jakubėnas ir Jeronimas Kačinskas prieš porą dešimtmečių Carnegie Hall, New York. Vytauto Maželio nuotrauka

Vytautas Mačiūka

AMERIKA. LIEPOS MĖNUO.

ATLANTAS. BOEING 747.

Per Atlanto vandenyną
Neriu su Boeing'u 747
Amerikos krantų link.
Dieve mano! Per šią platybę
Skrido Lituanika,
Skrido Darius ir Girėnas
Į Lietuvą, į Tėvynę,
Nemirtingų metų pusėn.
Per Atlanto vandenyną
Skranda mano virpanti širdis.
Kiek audrų čia, kiek nelaimių –
Kiek aukų neteko
Vandenyno gėmėse žmonija,
Kol priartino Amerikos krantus
Prie žilagalvio kontinento.
Amžina atilsį duok jiems, žuvusiems,
Viešpatie.

NEW YORK'AS. KENNEDY AEROUOSTAS.

Lėktuvų kamsatis. Žmonių
skruzdėlynas.
Betono ir stiklo šventovė.
Melskis už mus, atvykėlius,
Laisvės statula.
Ir čia tikrina pasus, keičia vizų datas.
OK! Galite pas mus svečiuotis
25 mylių atstumu
Nuo vizitavimo vietos.
Vytai! šaukia brolis
Ir spragtelį fotoaparatas.
Taip ir sustingau nuotraukoje
Amžiname kadre
Kenedžio aerouoste,
Betono ir stiklo šventovėje,
7,000 mylių atstume
Nuo Lietuvos.

CONNECTICUT VALSTYBĖ. INTERSTATE 95.

Auto lekia nesustodamas.
Exit... Exit... Exit.
Tik į dešinę ir į dešinę pusę.
Federalinis kelias –
Betono ir asfalto juosta
Nuo Kanados iki Karibų jūros
Atlanto pakrante.
Pakraštyuose – senos uolienos
Kyšo iš apaugusių kalvų,
Kaip tu-tovijų liekanos
Palaimintoje žemėje.
Naujoji Anglija...
Kiek čia mašinų
Pralekia per dieną ir naktį!
Kelijanti Amerika...
Visa Amerika ant ratų.
Žaliuojantys medžiai,
Pakelės sargai,
Palydi autokelių ir tolimą tolį –
Laimingo kelio.

BIRCHWOOD 28, STORRS, CONNECTICUT.

Čia brolio namas.
Vienaaukštė Amerika...
Brolio vaikų gimtasis lizdas.
Čia dar girdžiui
Motinos tylų kalbėjimą,
Jos rūbų šlamesį girdžiui.
Sode prie lesyklos
Straksti nepažįstami paukščiai –
Raudonspalvės jų uodegos
Dega miško žalumoje.
Vienaaukštė Amerika...
Su vėsinamu oru viduje
Per nenumaldomą karštį
(Pavėsyje: +40°C),
Su gaivinančiu alumi,
Iš eilinės kelionės sugrįžus,
Su kvepiančiu bananu rankoje
Prie žydro TV ekrano vakarais.

NAUTILUS. GROTON.

Povandeninis laivas
Su atominiu varikliu
Pririštas tvirtais lynais
Prie Groton'o krantinės.
Prašom į vidų!
Laivas – muziejus,
Metų metus
Nardęs po visus pasaulio
vandenynus,
Prigludęs prie kranto
Metalinis milžinas –
Kaip maža vietos buvo jūreiviams
Tame uždarame pasaulėlyje
Metų metus
Toli nuo žmonių, nuo motinų,
Nuo mylimųjų...
Tyli senos torpedos liukuose,
Tyli lieknas jūreivis
Ant povandeninio laivo denio
Viršuje.

PUTNAM, CONNECTICUT.

Naujoji Anglija...
Putnam –
Kokia maža
Lietuvybės salelė,
Apsupta kitataučių vandenyno!
Kukli bažnytelė,
Moterų vienuolynas,
Senelių prieglauda...
Ir graudžiai vienišos
Toli nuo Tėvynės
Lietuviškos kapinės.
Daktaro Matuko gimtadienį
Švenčiame kartu
Su ištikimom dukrom...
Prabėgus
Keturiasdešimt ketveriems metams
Nuo Panemunės
Iki Putnam'o,
Connecticut valstybėje.

NEW HAVEN. YALE UNIVERSITETO BIBLIOTEKA

Tai štai ji – Gutenberg'o spausdinta
Pirmoji knyga pasaulyje!
Po stiklu
Apšviestas
Didysis žmonijos stebuklas.
Koki milžino kelią
Per šimtmečių tamsą
Nukeliavo spausdintas žodis!
Milijonai storų ir plonų knygų
Visomis mūsų planetos kalbomis
Užtvindė bibliotekų saugyklas.
Tai štai ji – Gutenberg'o Biblija,
Visų pradžių pradžia,
Prieš mano nustebusias akis
Žvelgia į ateivį
Pranašo juodomis raidėmis.

HARTFORD. MARK TWAIN NAMAS.

Gražus tas Marko Tweno namas.
Devyniolikto amžiaus puošmena.
Čia gimė Tomas Sojeris,
Čia gimė Haklberis Finas...
Mano vaikystės herojai.
Taip. Čia gyveno ir kūrė
Didysis žodžio burtininkas,
Žavėjęs savo knygomis
Viso pasaulio vaikigalius.
Ošia seni medžiai
Prie Marko Tweno namo,
Hartford'e.
Dabar jau miesto centre.
Vaikšto Tweno dvasia
Tarp kruopščių
Prižiūrimų gėlynų.

ČIKAGA. MARQUETTE PARK.

Lietuviški vardai
Iškabų margumyne.
Parduotuvės, valgyklėlės
Kvartalų kvadratuose.
Margaspalių veliavėlių
Girliandos – tai ženklas:
Parduodami automobiliai.
Dailūs nameliai –
Kiekvieno lietuvio tvirtovė...
Dariaus ir Girėno paminklas,
Toks netikėtas
Šalia didelio skvero.
Balzeko muziejus
Sukaupęs, kas brangu
Išvežio širdžiai,
Kas primena Lietuvą
Amerikos Vidurio Vakaruose.

ČIKAGA. PRIE MICHIGAN'O EŽERO.

Mėlynas dangus.
Mėlynas ežero vanduo.
Horizontą remia
Dangoraižiai stikliniai blokai.
Čikagos centro panorama,
Regėta tik atvirukuose,
Išnyra visa didybė
Mėlyname danguje,
Saulės nuskaidrintame tolyje.
Čikaga!
Kiek čia aistrų verda
Dangoraižių paunksnėje,
Automatinių gaudime,
Michigan'o ežero
Pakrantėje.

ČIKAGA. DAILĖS MUZIEJUS.

Kiek čia sukaupta
Nemirtingų kūrinių!
Raibsta akys
Nuo pasaulinio garso
Vardų ir jų darbo vaisiaus.
Prie milijonų dolerių vertės
Paveikslų
Budi Čikagos ginkluota policija.
Lankytojai tyliai slenka
Iš salės į salę,
Sustoja, kraipo galvas,
Varto katalogus,
Dūsauja
Ir leidžiasi į pirmą aukštą –
Lančiaus valanda...

ČIKAGA. ŠV. KAZIMIERO KAPINĖS.

Valdas Adamkus
Veža mus
Su ištaigingu auto
Į lietuvių amžino poilsio vietą.
Šv. Kazimiero kapinės...
Pageltusi nuo karščio žolė,
O lietaus vis nėra ir nėra.
Paminklai, lentelės
Su lietuviškom pavardėmis.
Ištisos alėjos
Neišsipildžiusių vilčių,
Prarastų svajonių...
Amžina atilsį duok jiems, mirusiems,
Viešpatie!
Nevysta gėlės
Prie Romui Kalantai
Paminklo papėdės.

WASHINGTON'AS. ARLINGTON KAPINĖS.

Prie Nežinomo kareivio kapo
Dega amžinoji ugnis.
Keičiasi sargyba.
Tyli minia žmonių.
O karštis – neišpasakytas.
Prie Kennedy kapo
Suklupusios meldžiasi moterys.
Arlington'o kapinės.

Amerika, Amerika...
Kiek čia guli Tavo sūnų,
Paguldžiusių galvas
Už demokratiją,
Už Tavo laisvę
Ir nepriklausomybę.

WASHINGTON'AS. BALTIEJI RŪMAI.

Eilė žmonių
Prie Baltųjų rūmų!
Visi nori pavaikščioti
Po tuos kambarius,
Kurie įamžino
49 JAV prezidentų
Žingsnius šalies istorijoje.
O mes einame be eilės
Lietuvaitės vedini –
Baltasis, žaliasis, raudonasis
Kambariai
Liko už nugaros.
Stebi sargybinių akys
Praeinančius,
Tylūs portretų žvilgsniai
Palydi išeinančius.
Smalsumas patenkintas –
Kiekvieno atminty įrašyta:
Baltieji rūmai,
Washington'as.

WASHINGTON'AS. KONGRESO BIBLIOTEKA.

Tarp kelių milijonų knygų
Protingas kompiuteris išmetė
Ir mano penkių knygelių
Pavadinimus!
Tokio siurprizo nelaukiau –
Tarp kelių milijonų knygų
Svetimomis kalbomis
Priglaustas ir mano
Poetinis žodis.
Ar suras jį
Po šimto metų
Smalsusis skaitytojas?
Nežinau, nežinau,
Bet protingas kompiuteris
Per porą minučių
Atspausdino:
„Nugludinti akmenys“,
„Ritmai“,
„Prorėžos“,
„Duburiai“ ir
„Atminties vingiai“.

WASHINGTON'AS. AVIACIJOS IR ASTRONAUTIKOS MUZIEJUS.

Aviacijos pradžia
Ir pirmieji astronautų žingsniai
Mėnulio paviršiuje!
Koks stebuklingas progresas
Per vieną amžių.
Mėnulio akmuo!
Dedu virpanti savo piršta
Prie kito visatos kūno.
Įvyko, įvyko!
Ir aš paliečiau tave,
Mėnulio akmuo...
Koks mano šuolis –
Nuo Magadano
Aukso kasyklų
Iki Washington'o
Mėnulio akmens...

NEW YORK'AS. MANHATTAN'AS.

Broadway gatvės pradžia
Ir garsioji 5-a Avenue.
Guggenheim'o muziejus
Su savo turtais
Ir nuostabia architektūra.
Pėstute per Manhattan'a
Ant akmeninių suolelių
Miega benamiai...
Policija nesikiša,
Nes jie nieko blogo nedaro.
Laisvės statula
Atlanto migloje,
Negras su dresiruota kate
Ant peties
New York'o Metro vagone –
Tai tokia realybė
Manhattan'o širdyje,
Didingų dangoraižių
Papėdėje.

Stepono Dariaus ir Stasio Gireno antkapis Kauno kapinėse, kuriose dabar jau palaikai yra palaidoti. Antkapio autorius – skulptorius Vytautas Mačiūka.

Vytauto Maželio nuotrauka
Amerikos lietuviai, lakūnai Steponas Darius ir Stasio Girenas su savo
lektuvu „Lituanica“ perskrido Atlanto vandenyną 1933 metų liepos mėnesį.
Iš New Yorko „Lituanica“ pakilo liepos 15 dieną pakelimi į Kauną. Jai nukri-
tus miške prie Soldin'o, 130 km į rytus nuo Berlyno, liepos 17 dieną, abu
lakūnai žuvo. „Lituanicos“ skrydis ir Atlanto nugalejimas nuo tada yra įrašyti
į mūsų tautinę mitologiją, kaip lietuvių ryto simbolis, įkvėpęs daugelį kūrėjų.

NEW YORK'AS. PRIE PAMINKLO IMIGRANTAMS.

Bronziniai imigrantai...
Vyrų, moterų,
Senelių ir vaikų,
Išlipę į palaimintosios žemės
Krantą.
Tai jie sukūrė
Amerikos šalį,
Su nuostabiais keliais,
Su milijoniniais miestais
Ir mažais švariais miesteliais.
Tai jie sukūrė
Pasakišką techniką,
Sukūrė demokratiją
Šioje palaimintoje žemėje
Tarp Atlanto
Ir Ramiojo vandenyno.

ATLANTAS PRIE PROVIDENCE. PASKUTINĖ DIENA.

Atlantas ramus.
Saulėta diena,
Paskutinė diena Amerikoje...
Donatas Šotas perka jūrų vėžius
Paskutinei vakarienei.
Buriniai laivai
Taikiai skrodžia mėlynas bangėles.
Newport'o gatvės
Pilnos turistinių auto.
Kaip visada Amerikoje –
Galvosūkis, kur pastatyti mašiną.
Paskutinė diena –
Viso gero tau, Amerika!
Viso gero, Atlanto vandenynė.
Telaimina Tave Viešpatie,
Amerika.

Vytautas Mačiūka – poetas ir skulptorius, gyvenan-
tis Lietuvoje. Kalbės Sibiro vergų stovyklose, padėjęs
surasti Antrojo pasaulinio karo metu dingusius transat-
lantinių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Gireno
palaikus Kaune, yra kelių eilėraščių rinkinių, išleistų
pastaruoju metu Lietuvoje, autorius. Iš jo sukurtų skulp-
tūrų galbūt labiausiai žinoma yra istorinės figūros –
prūsų kovotojo už laisvę Herkaus Manto statula Klaipe-
doje. (Jos nuotraukos keliskart buvo įdėtos *Draugo*
kultūrinio priedo puslapiuose.) 1988 metais Vytautas
Mačiūka lankėsi Amerikoje – iš tos viešnagės parašė
devyniolikos eilėraščių ciklą „Amerika. Liepos mėnuo“,
kuris yra išties spausdinamas šiame *Draugo* kultūrinio
priedo numeryje.

„Virgo” koncertas Chicagoje

FAUSTAS STROLIA

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto merginų choro „Virgo” sėkmingas pasirodymas Chicago padangėje šių metų liepos 1 dieną, 3 val. p.p., yra širdį guodžianti staigmena. Tą dieną ir tą valandą turėjo įvykti JAV ir Kanados lietuvių Dainų šventė, kurioje turėjo dalyvauti ir merginų „Virgo”, ir vyrų „Varpo” chorai iš Lietuvos. Nuo planavimo dienų tiek daug pasikeitė. Mūsų Dainų šventė atidėta į ateinančių metų pavasarį, Kapų puošimo dienos (Memorial Day) savaitgalį, nenorėjus pakenkti Lietuvoje įvyksiančiai Dainų ir Tautinių šokių šventei kelių dienų skirtumui. Daugelis mūsų tautiečių buvo pakėlę sparnus apilankyti tą progą savo tėvų žemę, kurios dauguma nebuvo matę ar tik penkiadesimt metų. Lietuvių tautai brutaliai primesta ekonominė blokada ir kitokie suvaržymai kėlė rūpestį visiems, ar begali tie kultūriniai renginiai įvykti. Sovietai, neduodami mums vizų, sugriovė mūsų kilnius svajones šį kartą pamatyti tėvų žemę ir savo tautą, bet niekada nesudrebins lietuvių išsivio ryžto iš naujo siekti savo prigimtų teisių, kuriomis naudojasi visas civilizuotas pasaulis.

Todėl „Virgo” merginų nugalėjimas blokados ir Atlanto vandenyno yra tiesiog stebinanantis. Jau vien kelioningųjų sukelimas penkioms dešimtims studentėms netik per jūrą ir vandenynus, bet ir sausumos keliu ligi Chicago ir paskui į Montanos Valstybinio universiteto chorų festivalį liudija tvirtą šio choro dvasią. Gražu, kad Lietuvių Bendruomenė ir Margučio radijas ėmėsi iniciatyvos vienėti padėti. Dėka jų pastangų įvyko antras stebinanantis dalykas: koncertas sutraukė sausakimšą Jaunimo centro salę publikos, kur baltose žmonės sėdėjo praėjimui ant kiekvieno laiptelio. Ir tai įvyko vasarą, kada daugelis išvažinėja atostogų!

Bet už viską labiausiai stebinanantis tai yra „Virgo” choro mergaičių dainavimas, pastantis mūsų tautos chorinės kultūros prestižą ant aukšto pjedestalo. Šio choro meno vadovė ir vyriausia dirigentė yra Rasa Gelgotienė. Choriui taip pat diriguoja Loretta Levinskaitė. Choro eilėse dainuoja ir dvi solistės: Rita Preikšaitė (mezosopranas) ir Raimonda Tallat-Kelpšaitė (sopranas), kurios savo solo interpais papuošė ir pajavino koncerto programą. Daugelį dainų

Vilniaus universiteto merginų choras „Virgo”, šių metų liepos 1 dieną atlikęs koncertą Jaunimo centre, Chicagoje. Priekyje iš kairės: violončelistas Valentinas Kaplūnas, fleitistas Valentinas Gelgotas, meno vadovė ir vyriausia dirigentė Rasa Gelgotienė, dirigentė Loretta Levinskaitė, smuikininkas Algirdas Verbauskas.

Jono Tamuliūčio nuotrauka

palydėjo profesionalių instrumentalistų trio ansamblis: fleitistas Valentinas Gelgotas, smuikininkas Algirdas Verbauskas ir violončelistas Valentinas Kaplūnas. Vadovė Rasa Gelgotienė pasirodė ištikima savo išsūkiui, pareikštam po grįžimo iš Nancy (Prancūzijoje) tarptautinio chorų festivalio. Neseniai įsisteigusios Lietuvos chorų sąjungos leidinyje ji ragino Lietuvos chorus išsikviesti garbingiausią vietą Lietuvos kultūriname gyvenime. Choro raiškus ir spalvingas dainavimas ir mergaičių užsidegęs sekimas dirigentų kiekvieno mosto liudija, kaip rimtai to tikslo buvo siekti.

Kadangi sekmadieniais dirbu tolimoje nuo Jaunimo centro bažnyčioje ir turiu naudotis greitkeliais, dėl greičio nelaimės neteko išgirsti pirmųjų dviejų dainų. O koncertas stilingai pradėtas dviem liaudies dainomis: „Tykiai, tykiai”, harmonizuota Teodoro Brazio, ir „Aš nuėjau”, harmonizuota mūsų klasiko Stasio Šimkaus. Mano pirma girdėta daina buvo „Pilėnų” operos autoriaus Vytauto Klovo kūrinys „Rūta žalioti” pagal liaudies tekstą. Dailus Raimondos Tallat-Kelpšaitės solo prie nostalgiko choro mormorando. Kurinio vidurinė dalis chorui laisvai išpleta, kol su soliste sugrįžtama į antrą posmą su pirminiu choro niūniavimu, ir taip ligi pabaigos. Daina publikos buvo labai šiltai sutikta.

Ėjo Algirdo Martinaičio „Vermio daina”, irgi su liaudies žodžiais. Prasideda dviejų gretimų tonų pamainomis kartojamu ostinato žemame registre, prie kurio kas keli taktai įsijungia vis aukštesniame registre kitos dvi grupės, naudojančios skirtingus

melodinius ir ritinius motyvus. Tai lyg „Čiurlionio” ansamblio kadaise dainuotos „Malimo dainos” variantas. Kūrinys patrauklus savo ritminiais netikėtumais, akcentavimais šiaip vienodai bedūžgianti verpimo ratelio akompanimento. Choras sėkmingai naudojo plačią dinamikos skalę. Šis kūrinys, kaip ir tolimesnis, buvo atliktas gerai susidainavus, nors publikai jie buvo pristatyti kaip naujai paruošti. Ar tai neludija choro ir imluma, ir didelį pajėgumą?

Jono Tamuliūčio harmonizuota „Sarkela varnela” buvo gal ne tiek mūsų liaudies daina, kiek piemenėlių pamėgtas pasilūpavimas, įvilktas į menišką formą. Prasideda kaip greitkalbis, greitas „Sprechgesang”, kuris vietomis pakyla nuo žemės į aukštesnį toną ir štai, lyg koks aivaras, ir vėl nukrinta. Klausytoji stebina, kaip lengvai choras vėl pakyla ir dabar jau pusiau dainuoja, pusiau kalba — visos trys grupės skirtingame tone, bet taip vieningai tarpusavyje intonuoja. Vėl nūlūta! Dabar jau kai pakyla, daugiau dainuoja, nors žodžius visą laiką kaip iš automatinio šautuvo šauda. Kiekvienas iš naujo pasiektas tonas kiekvienos grupės stebėtinai vieningai intonuojamas. Prieš galą pasigirsta tikras Pendereckis, kurio panašų „Sprechgesang” užtikiname jo „Pasijoje pagal Šv. Matą”. Pabaiga nesulėtinta, o nukirsta kaip skudurių muzikoj ar mūsų sutartinėse. Jei tai ir yra iš amžių glūdumos atėjusi mūsų primityvi tautosaka, tai apvilktą menišką drabužėliu ji labai tinka šiuo laikų moderniosios muzikos klausytojui, nes pilna naujų intonavimų ir akrobatinių patvarumą rodančių ritminės disciplinos.

Nuo toliau einančio programos punkto įsijungia instrumentalistų grupė, akompanuojanti kiekvieną dainą. Eina programoj nepažįstama Juozo Indros harmonizuota liaudies daina „O kai mes augom”, kurią solo atlieka Rita Preikšaitė. Solistė malonaus tembro, ji patraukliai perteikė šią paprastą liaudies dainą, kurios palyda užsibaigia savotišku disonansiniu pakibimu, bet ausiai visai patraukliu. Man ypač asmeniškai yra malonu, kad šia koncerte ir primityvios liaudies dainos buvo atliekamos ne primityviu, o kultivuotu balsu. Teko tame pačiame Jaunimo centre girdėti ir kitai.

Kaip pirmiau dainuota „Vermio daina”, taip ir to paties Algirdo Martinaičio „Lapų žaidimai” (žodžiai Violetos Palčinskaitės) turėjo programinės muzikos užuominų, kur muzika savo priemonėmis bando pamėgdžioti ar pavaizduoti tai ratelio dūžėjimą, tai lapų šnarėjimą. Abi prasidėjo panašiu piemenėlių raliavimu, bet antroji labai greitai išsivystė į labai klasišką kūrinį, o protarpiais primenantį barokines muzikos polifoniją. Nepaprastai žavus, gaivinantys kūrinys, pasitenkinimą kelęs ne tik klausytojui, bet, atrodo, ir

dainuojančių mergaičių širdyse. Nors pranešinėtoja ir pristatė Algirdą Martinaitį bei toliau ėjo dainų ciklo autorių Osvaldą Balakauską kaip šiuolaikinius lietuvių kompozitorius, iš jų antrasis gal labiau atstovauja moderniajam 20-ojo amžiaus muzikiniam periodui. Buvo pradėta, kad choras senesniai padaręs viso šio ciklo įdainavimo įrašus. Ir būtų nepaprastai gražu, jei mes visi juos išsigtume, nes jau iš tų trijų koncerte padainuotų dainų galima buvo pajauti, koks puikus moderniosios muzikos atlikimas. Jei daugelis iš mūsų ir nesugebame eiti su moderniosios muzikinės kūrybos plėtojimu, tai čia yra puiki proga įsigyti lietuviškos moderniosios muzikos dalelę geriausio lygio, kur modernūs sąsądkambiai ir nauji, nenuvokti ritmai padeda kiekvienam Vinco Mykolaičio-Putino žodžiui suvesti poeto numatytą prasmę ir grožiu. Padainuotų dainų tarpe buvo „Pumpurėlis”, „Pavasario audra” ir „I užburta šalis”. Pirmoji labai žaisminga, antroji pilna paslaptingų chromatinų šliaužiojimų, šūkavimų, ritminių nardymų, kol užsibaigia tiesiog trigeriais. Trecioji dainojau nuo pat muzikinio įvado jaučiamas kompozitoriaus noras sukurti atpasakojamos užburtos šalies nuotaiką. Malonu, kad Putino kiekvienas žodis, atrodo, pasiektas klausytojo ir ausį, ir širdį. Ir čia yra viena iš didžiausių „Virgo” choro stiprybių, esanti ypač jo vadovų didelis nuopelnas. Čia ir instrumentalistų buvo jaučiamas pats geriausias su choru susigijimas.

Po penkiolikos minučių pertraukos pranešinėtoja paminėjo, kad choras dar labai jaunas, tik 1979 metais įsteigtas Filologijos fakulteto dekanas docentas Jono Bulkevičiaus rūpesčiu. Antroji dalis pradėta Giovanni Battista Martini motetu „Tristis est anima mea” (a cappella). Kūrinys praskambėjo labai išlygintai, visuose registruose darniai. Antram kūrinį, žaismingame Certon madrigale „Je me l'ose dire”

prisijungė violončelė kaip palydintis instrumentas. Sunku patikėti, kad jo vieno užteko ir kad jis taip gerai tiko prie žaismingos visumos. Abu šie kūriniai neturėjo didelių dinamikos reikalavimų ir skambėjo jaunatviškai ir laisvai. Ėjo dvi ilgesnės ištraukos iš Johann Sebastian Bach'o meistrisčiausių kūrinių: Duetas ir arija iš „Magnificat” ir duetas iš Mišių h-moll (Amerikoj žinomų B-minor vardu). Tai buvo lyg ir antros programos dalies nugaraulis. Palydėtas visų trijų instrumentalistų. Tarpusavis liūliavimas tarp pavienių balsų ir instrumentų buvo meniškas, įtikinantis ir žadą užimantis. Jei pirmame kūrinio choro ir palydos balansas buvo be priekaišto, tai antrajame jau nebeįmanoma išbalansuoti. Abiejų kūrinių įtraukimas į programą tikrai kėlė choro prestižą. Rodos, galima buvo iš kiekvienos choristės mimikos tai pajusti. Jos pralaužė sovietų uždėtą blokadą, kad galėtų būti tos tautos ambasadorės, taip akivaizdžiai parodančios, kad jų atstovaujama tauta, nežiūrint 50 metų vergystės, yra aukštos kultūros ir sugebėjimų ir tikrai nemažiau verta laisvės ir nepriklausomybės už Afrikos Namibiją ar kuria kitą.

Ėjo Robert'o Schumann'o mažiau girdima „Ave Maria”, kuri publikos buvo ypač šiltai sutikta. Po to Gaetano Donizetti beveik itališko liaudies dainos stiliaus noktiurnas, pilnas donicetiško išradimų: melodinio šokinėjimo, koloratūrinių pasaužų, moduliacijų, tempo ir dinamikos svyravimų ir kitokios bravūros. Publikai nepalaidus, turėjo pakartoti. Po to dar gėrėjomės dviem svajingais kūriniais. Pirmasis tai vienas iš Luciano Pavarotti numylėtų bisui kūrinių: „Parlami d'amore, Mariu!” (Bixio). Publika buvo labai sužavėta ir kėlė didžias ovacijas. Po to dar angliskai padainuota Šekspyro žodžiams John Rutter'io sukurta daina: „Blow, Blow, thou Winter Wind”, kurią mergaičių chorui pritaikė choro meno vadovė ir vyriausia dirigentė Rasa Gelgotienė. Mergaitės atrėmė ilgą frazių teikimą į diafragmą, ir viskas skambėjo išbaigta ir labai jau šiltai. Koncerto programa užsklėsta dar viena daina anglų kalba, tai Scott Joplin'o „The Entertainer”.

Žavus atlikimas tikrai Montanoje ne tik gėdos nepadarys, bet visai lietuvių tautai dideles simpatijas laimės. Publikai labai šiltai plojant, dar gale buvo pridėta „a cappella” liaudies daina „Mano tėvelis nori saldus miegelio”. Del savo lėto ir lygaus teikimo, nežiūrint gražiausio skambėjimo ir išpūdinio balandžio burkavimu, vargiai prie koncerto ką pridėjo, kas nebūtų buvę jau išsakyta. Tačiau po to ėjo du posmeliai Maironio-Naujalo dainos „Lietuva brangi”, įjungiant publiką, vilgę mūsų skruostus ir gaivino širdis. Apskritai, labai pozityviai

Trys instrumentalistai, groje „Virgo” choro koncerte: iš kairės smuikininkas Algirdas Verbauskas, fleitistas Valentinas Gelgotas ir violončelistas Valentinas Kaplūnas.

Jono Tamuliūčio nuotrauka

„Virgo” choro meno vadovė ir vyriausia dirigentė Rasa Gelgotienė (kairėje) ir choro dirigentė Loretta Levinskaitė (dešinėje).

Jono Tamuliūčio nuotrauka

vertinant trijų profesionalių instrumentalistų įnašą į šį koncertą, kiek abejonių kėlė Rutter'io „Blow, Blow, thou Winter Wind”, kur fleita atrodo esanti per garsi. Iš apgailėtinų dalykų galima suminėti, kad kaip geles, taip ir tris pultus bei tris kėdes galėjo išnešti keli iš rengėjų. Nors tai įvyko darniai, bet be reikalo išsitiesė ir kėlė nepatogumo jausmą. Kita „nelaimė” atsitiko, kai po ilgo vartymo viena iš dirigentų negalėjo rasti reikiamo puslapio pradėti naują dainą.

Choras rengėjų buvo apdovanotas žydinčių gelių krepšiu, o dirigentės Rasa Gelgotienė ir Loretta Levinskaitė bei solistės Rita Preikšaitė ir Raimonda Tallat-Kelpšaitė gėlių puokštėmis. Vadovė Rasa Gelgotienė viso ansamblio vardu dėkojo JAV Lietuvių Bendruomenės pir-

mininkui dr. Antanui Razmai, „Margučio” vedėjui Petriui Petručiui ir mūsų septintosios Dainų šventės pirmininkui Vaclovui Momkui, išteikdama po dovaną. JAV Lietuvių Bendruomenėi atstovavusi Birutė Jasaitienė, Petras Petrutis ir Vaclovas Momkus tarė po labai jautrų žodį. Malonu pažymėti, kad, jei ir teko mūsų Dainų šventę atidėti, viena dalis tos Dainų šventės įstengė pasirodyti visu savo grožiu — tai „Virgo” lietuvių choras, daugiausia tos šventės pirmininko Vaclovo Momkaus dėka.

Už trijų savaitių nuo šio koncerto, sekmadienį, liepos 22 dieną, tame pačiame Jaunimo centre įvyks „Virgo” choro ant-rasis koncertas su kiek pakeista programa. Atsilankykime — nesigailėsime ir padėsime mūsų tautos gražiausiai gelių puokštei žydyti.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 2 psl.)

buvo dėjęs daug pastangų prikalbinti Jeltsin'ą ir jo bendraminčius pasilikti partijoje. Komentatoriai manė, kad po partijos suvažiavimo Gorbaciovą vėl suks į kairę ir koptuos Demokratine Platforma savo bendradarbiais. Jeltsin'o žingsnis palieka Gorbaciovą surišus savo politinį likimą su partijos likimu. Bent šiuo metu atrodo, kad Jeltsin'o žvaigždė kyla, o Gorbaciovą krinta.

Ypač įdomu buvo stebėti partijos suvažiavime vykusius generacijos sekretoriaus pavaduotojo rinkimus. Juose buvo trys kandidatai: Gorbaciovą kandidatas Vladimir Ivaško, Gorbaciovą ne-

mesis Jegor Ligačiov, ir profesorius Anatolij Dudarev iš Leningrado (jo institute kaip tik dirba garsioji Nina Andrejeva). Ivaško yra dabartinis Ukrainos prezidentas. Jis prieš porą dienų turėjo atsisakyti iš Ukrainos Aukščiausiosios Tarybos. Tai irgi įdomi istorija: Ukraina visus savo Aukščiausiosios Tarybos narius atšaukė namo iš partijos suvažiavimo, nes jiems yra svarbių klausimų svarstyti namie. Ivaško ta proga atsisakė ir pasilikti Maskvoje, partijos suvažiavime. Taip pat įdomu, kad Gorbaciovą pirmoji reakcija Ligačiovo kandidatūrai buvo bandymas ją užblokuoti. Tam nepavykus, Gorbaciovą talkininkai pertraukus metu įtikinėjo suvažiavimo dalyviams, kad Ligačiovo išrinkimas būtų partijai pavojingas. Matyt, kad įtikinėjimas buvo efektyvus, nes Ivaško gavo daugiau negu tris kartus balsų negu Ligačiovas.

Ką partijos suvažiavime įvykiai reiškia Lietuvai ir nepriklausomybės atnaujinimo deklaracijos moratoriumui? Neatrodytų, kad Gorbaciovą būtų suinteresuotas nauja drama Lietuvos klausimu, nes praėjusieji trys mėnesiai su Lietuvos blokada jam atnešė neplanuotą ir nepageidautą politinę kainą. Lietuva buvo kaip rakštis, kurį jis netikėtom progom pajusdavo. Ir pats Gorbaciovas turi būti, kad laikas dirba jo nenaudai. Jei jis ir toliau dels susitarti su Lietuva, tai tik duos progą Jeltsin'ui vesti savarankišką politiką su Lietuva. Žvelgiant iš dabartinės perspektyvos atrodytų, kad Gorbaciovą turėtų būti suinteresuotas išnaudoti greitai tirpstančias vasaros savaites kokią nors (kad ir provizorišką) susitarimui su Lietuva.

(a. kt.)

„Virgo” choro solistė Rita Preikšaitė (mezosopranas), koncerto programos pranešėja Loretta Raulinaitė ir choro solistė Raimonda Tallat-Kelpšaitė (sopranas).

Jono Tamuliūčio nuotrauka